

Vruchteloos, want de negenjarige Tess en Zsabolcs blijven alleen achter. Om opnieuw op te duiken in *I'm the Same, I'm An Other* (2013) waar ze samen onderweg zijn en in een verlaten Brits kuststadje

opstoot die lang nazindert. Het beste bewijs dat minimalistische cinema ook aangrijpende cinema kan zijn. *Ons Erfdeel* 2014/2.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.
IVO DE KOCK

[K] **TRAGISCH, MAAR NIET ERNSTIG.
EEN KWARTEEUW THEATERGEZELSCHAP STAN**

“Want we zijn allemaal opgevoed in de heilloze waanzin der onnatuurlijkheid” (Uit: *Brandhout* van Thomas Bernhard)

Al vijfentwintig jaar tart tg Stan zijn burgerpubliek. En maakt het tegelijk hard aan het lachen. Of ze in 2014 uitbundig zullen feesten om die prestatie, en hoe, daarover moeten ze met hun viereen nog praten. Zoals ze over alles in hun toneelcollectief democratisch beslissen.

Vier goed geklede personen stappen het toneel op met plastic zakjes. Er zitten rekvisieten in voor het stuk: gordijntje, schort, pantoffels... *of/niet* (2006) is een montagevoorstelling naar *Party Time* van Harold Pinter en de zedenkomedie *Relatively Speaking* van Alan Ayckbourn. De hautaine burgers pochen over hun rijkdom en klagen over het plebs, maar dolen ondertussen als daklozen rond met hun huisraad. Sterker kon Stan zijn visie op de *condition humaine* van de westerse mens niet in één beeld vatten.

Eind jaren tachtig maakten vier afgestudeerden van het Antwerpse conservatorium een voorstelling van hun eindprojecten. Sinds die tijd vormen Jolente De Keersmaeker, Damiaan De Schrijver, Frank Vercruyssen en Sara De Roo (die al snel Waas Gramser verving in het kwartet) de kern van Stan. Kenmerkend was en is nog steeds het overslaan van de regisseur. Een extern oog kijkt soms mee bij repetities, maar fundamenteel bepalen ze alles zelf. Voor elke productie analyseren ze samen het nieuwe stuk, herversen eventueel, wikken elk woord. Want hun respect voor de tekst is diepgeworteld. Het grootste deel van het repetitieproces gebeurt aan tafel. Twee weken voor de première gaan ze het toneel op. “Om het verkeer te regelen”, zoals ze dat zelf noemen: de acteurs nemen hun plaats in op de toneelvloer en stemmen hun bewegingen op elkaar af.

Scènefoto van de Stan-voorstelling *Bedrog* uit 2011, Foto Paul De Malsche.

Een intellectuele benadering van toneelspelen.

De voorstelling ontstaat voor Stan pas echt op de dag van de première, als het publiek in de zaal zit. Stan doorbreekt systematisch de vierde wand om de ruimte en hun verbeelding te delen met het auditorium. Het is een beproefde Stan-combinatie: zeer secuur de tekst volgen, maar intussen de toeschouwer aanspreken, meelachen, vinnige opmerkingen spuien. De toeschouwers worden als getuigen betrokken bij wat op het toneel gebeurt. In *Nora* (2012) wordt de luxedoos met macarons doorgeschoven naar de zaal. Wie te ver zit, gaat watertanden. Wonderlijk wat dat doet met je aandacht. Dat niet alles vastligt in een voorstelling levert spannende momenten op, zoals bij de première van Thomas Bernhards *Eind goed al goed* (2013): aarzelingen om de tekst en de interpretatie voelden als een extra evenement.

De Stan-leden worden geregeld bijgestaan door externe acteurs. Er zijn ook coproducties met zielsverwante gezelschappen. In hun nieuwste productie, *Het wijde land* van Arthur Schnitzler, staan ze op het toneel met acteurs van Olympique

Dramatique – een ander toneelteam, vast verbonden aan Toneelhuis, dat de voorstelling coproduceert. Verder zwermen ze zelf regelmatig uit. Sara De Roo speelt graag hedendaags repertoire – omdat daarin het specifieke van onze tijd wordt opgezocht en in woorden gevat, zegt ze. Voor haar (en Steven Van Watermeulen) schreef Oscar van den Boogaard *Lucia smelt* (1999) en *Decemberhonger* (2011). Frank Vercruyssen bracht afgelopen seizoen bij Théâtre Garonne in Toulouse werk van Ingmar Bergman. In het Frans. In 2006 maakte hij *Nusch*, een voorstelling met dans en tekst, gebaseerd op gedichten van Paul Eluard. In het Nederlands én in het Frans. Jolente De Keersmaecker houdt het meest van de grote repertoirestukken en werkte al bij diverse gelegenheden samen met Rosas. Damiaan De Schrijver ten slotte zweert bij toneelschrijvercultuurpessimist Thomas Bernhard. Ieder behoudt zo het gevoel te kunnen doen wat hem na aan het hart ligt.

Wat meteen in het oog springt bij de voorstellingen van Stan, is het minimale decor en de geraffineerde kostuums. De accessoires liggen naast

Scènfoto van *Het wijde land* van tg Stan samen met Olympique Dramatique, 2013, Foto Bart Grietens.

het speelvlak. Je herkent er de stijl en de sfeer in – zoals je in door elkaar gegooide letters toch een woord kunt ontcijferen. *of/niet* (2006) verraadt ouderwetse landelijkheid, *Bedrog* (2011) toont een designinterieur. Maar de eigenlijke setting is louter functioneel en wordt door de acteurs zelf opgebouwd: een woonkamer is een tafel met twee stoelen; twee stoelen naast elkaar vormen een bed, een stapel krukken met wat flessen verbeeldt een mondain feest. Opmerkelijk detail: de wijn wordt echt uitgeschonken, in echte glazen. Er wordt altijd aardig gedronken in de stukken van Stan (en in de realiteit van het burgerbestaan). “Doen alsof” zou bij zo’n zintuiglijk gegeven niet werken, moet Stan oordelen.

Afgelopen decennium speelde Stan zo’n honderddertig voorstellingen per jaar, waarvan tachtig in het buitenland, vooral in Frankrijk. Elk jaar brengen ze zo’n tien verschillende producties: drie creaties, de rest heropvoeringen, ook in andere talen. Het liefst wordt een stuk in vertaling gespeeld. Van een Nederlandstalige creatie wordt dan een Franstalige versie gemaakt, en daarmee trekken ze

rond in Frankrijk en verder. *Nora* (2012) is van meet af aan in het Engels gespeeld, met stevig accent – daar malen ze niet om. Maar evengoed gebruiken ze boventitels in Portugal, Spanje, Noorwegen, Zweden, Brazilië... Straks ook in Tokio en New York.

Eén op de twee stukken is hedendaags en/of Nederlandstalig, maar Stan haalt gretig monumentale auteurs uit de kast: Arthur Schnitzler, Anton Tsjechov, Oscar Wilde, Harold Pinter, Henrik Ibsen, Maxim Gorki... Hoog op hun repertoirelijst staat de al vermelde Thomas Bernhard: *Eind goed al goed* (2013), *Brandhout, een irritatie* (2009), “*Redde wie zich redden kan*” *geen slechte titel* (2005), *Alles is rustig* (1999), *Oude meesters* (2006) en *Gewoon ingewikkeld* (1993). Ze zien in Bernhard de gewetensonderzoeker van het individu en de politiek, die de burger zonder enig mededogen in zijn hemd zet. Het hevigst nog gaat hij tekeer tegen de kunstwereld en het toneelspel zelf. Spot en zelfspot tekenen Bernhard. En Stan.

En de toeschouwer? Die lacht met zichzelf: is hij niet evengoed weldoorvoed en hoogopgeleid? Ambieert hij niet even sterk een *kunstzinnig* bestaan?

In de inconsequente, kankerende, sjoemelende Bernhard-figuren ontmaskert hij zichzelf. Zoals de Stan-personages knoeit hij met zijn liefde en leven, maar droomt hij zich een groots en meeslepend bestaan. Op medelijden hoeft hij niet te rekenen, wel op gepeperde humor. Toch krijg je het gevoel dat er ook begrip is voor die krampachtige en hunkerende bourgeois. Tenslotte maken zijn compromissen de democratie mogelijk. En schittert de burgerman niet in eerlijkheid, hij is ook niet volslagen corrupt (in tegenstelling tot de personages van die andere Oostenrijkse toneelauteur, Elfriede Jelinek). Hij gromt en kniest, maar zijn wereld is niet uitzichtloos (in tegenstelling tot die van de romanfiguren van Michel Houellebecq). Irrationeel is hij, maar niet ontwricht. Ontdaan, maar niet getraumatiseerd. Onvoldaan, maar niet depressief. Hij probeert, alleen tevergeefs, en daar valt hard om te lachen.

Lachen kan pas als de miserie niet overweldigt, of als de troosteloosheid zo wordt aangebracht dat er afstand blijft. Door telkens in en uit hun rol te stappen – van het ene personage naar het andere, van personage naar acteur, van acteur naar publiek – scheppen de Stan-acteurs ruimte tussen de ernst van de tekst en het spel zelf. Elke psychologische uitdieping wordt geweerd, en dat is een verademing. “Tragiek is niet geloofwaardig als het ernstig gespeeld wordt”, zegt Damiaan De Schrijver. Ook dat onderkennen we als toeschouwer. We zijn vaak zelf de observator van onze emoties, bouwen zelf een afstand in tussen ons denken en voelen. Daarom spreekt de afstandelijke speelstijl van Stan zo sterk aan. En blijft het meedogenloze spiegelbeeld hilarisch; en ontwapenend.

MIA VAERMAN

www.stan.be
